

R

ELATIVIST MET TALENT VOOR GRANDEUR

LEVEN EN KUNST VAN F. STARIK

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2010/3.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

Te lang is F. Starik in de schaduw gebleven en liep hij kans voor het algemene publiek een undergroundfiguur, een *minor artist* of gewoon een minder bekende kunstenaar te blijven, terwijl hij zich toch altijd in de schijnwerpers van de voorhoede beweegt, immer actief en vol plannen is en beschikt over een onuitputtelijke scheppingsdrang. En als hij dan wel eens voor prijzen wordt genomineerd, valt hij, tot op het podium genood, weer af om met niets dan een aanmoediging zijns weegs te gaan. Tot daar ineens in 2009 de grote bekroning komt en F. Starik te midden van de culturele elite mag gaan strijken met de Amsterdamprijs voor de Kunst. Dat was een ommekeer. De prijs wordt weliswaar ieder jaar aan drie kunstenaars of instellingen uitgereikt, maar een individuele beeldend kunstenaar zit er niet zomaar tussen. Starik wint de prijs van 35.000 euro voor zijn “unieke literaire stijl en eigenzinnige projecten, waarmee hij Amsterdam en zijn inwoners in een nieuw licht plaatst”.

Eindelijk dus markeren lauwer en roem zijn carrière als succesvol. Dat zijn echter haast ongewenste predicaten voor deze eenling, wiens toonaard wel in levenslust maar tegelijk ook in mineur gedompeld is, iemand die zich inspant om met krakende bravoure en inventieve dadendrang zijn bescheidenheid te overstemmen. F. Starik mengt grootse visies met dagelijkse observaties en beslommeringen. Of omgekeerd: F. Starik is een relativist met talent voor grandeur. Daarbij zijn kunst en leven niet van elkaar te onderscheiden.

Zo’n aarzelend op gang gekomen publiekserkenning typeert meer kunstenaars die zich, zoals Starik, in het begin van de jaren tachtig beginnen te manifesteren binnen de *do it yourself*-mentaliteit van de kunstenaarsinitiatieven en daaraan het gemak

TINEKE REIJNDERS

werd geboren in 1941 te Franeker. Studeerde Franse taal- en letterkunde en kunstgeschiedenis van de moderne tijd aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

Is onafhankelijk critica en kunsthistorica en schrijft over hedendaagse kunst in tijdschriften en boeken. Begeleidt tevens masterscripties van studenten aan het Sandberg Instituut in Amsterdam en is actief als voorzitter van het Fellowship Fund van de Association Internationale des Critiques d'Art (AICA) in Parijs. Werkt aan een dissertatie onder leiding van prof. dr. Carel Blotkamp over kunstenaarsinitiatieven in Amsterdam (1970-2010).

Adres: Zuideinde 116, NL-1121 DH Landsmeer.

---

ontlenen om uiteenlopende takken van kunst naast elkaar te beoefenen. Op veelzijdigheid krijgt het grote publiek maar moeilijk greep. Een specialisme of eigen handschrift vangt makkelijker de aandacht dan activiteiten in verschillende disciplines, zeker als die worden afgewisseld met perioden van dienstbaarheid, iets wat nu eenmaal samenhangt met genomen initiatieven en bijbehorende organisatielast. Starik is dichter, schrijver, zanger, beeldend kunstenaar, fotograaf. Hij publiceert, declameert, exposeert en heeft als zanger van Willem Kloos Groep (“harde muziek op tekst van dode dichters”, een band die bestond van 1992 tot 2002; het label Staalplaat bracht de cd *Vinger in het zand* uit) succes gehad op festivals en in theaters. De laatste jaren is hij vooral in de literatuur actief. *Rode vlam* en *De verdwijnkunstenaar* (2004) zijn twee gelijktijdig verschenen dichtbundels over de eeuwige polen liefde en dood. Daarna volgen in 2007 *Songloed* (benoemd tot clubkeuze van de Poëzieclub), in 2009 de bejubelde roman *De gastspeler* en eind 2009 *Victoria*. Ook in 2010 staan nieuwe uitgaven op de rol.

Al met al is hij vooral een conceptuele kunstenaar, iemand die in staat is zijn foto's in te zetten voor een project over nostalgische geloofsantropologie (*Simpele ziel*) en die de dichtkunst benut voor een hoger, humaan doel. Stariks recente reputatie wordt in belangrijke mate bepaald door *Eenzame Uitvaart*. Daarvoor richtte hij de *Poule des Doods* op, een club van dichters die beurtelings en eens in de zoveel tijd een gedicht schrijven voor een 'eenzame dode', iemand zonder verwanten of bekenden. De dichter draagt het gedicht voor tijdens de begrafenis en laat het meegaan in het graf. De dood gevonden alcoholicus of junk, de vergeten bejaarde, de wereldschuwe dame,

F. Starik alias Frank von der Möhlen (*1958, Apeldoorn),
Foto Jan Glas.

het ongeïdentificeerde slachtoffer van geweld krijgt sinds 2002 toegewijde verzen. Nadat het project (eerder bedacht door Bart FM Droog voor Groningen) in Amsterdam door Starik van de grond werd getild, wordt het ook in Den Haag en Rotterdam ten uitvoer gebracht. Los van Stariks Stichting vindt het concept ook in Utrecht en Antwerpen navolging; in een aantal kleinere steden neemt de stadsdichter die taak op zich.

AMBASSADEUR VAN DE ZICHTBAARHEID

F. Starik is de kunstenaarsnaam van de in 1958 in Apeldoorn geboren en in Amsterdam wonende Frank von der Möhlen. Starik (Russisch voor 'oude man') klinkt als Staring, een romantische negentiende-eeuwse dichter die erom bekendstaat zijn onderwerpen op humoristische én gevoelige wijze te benaderen; in Amsterdam is een straat naar hem vernoemd. Ook in Stariks vormelijke taalgebruik en gedragen toon, alsmede in zijn ouderwetse domineespak en incidentele sik, sijpelt de negentiende eeuw door. Tegelijk verhaalt de naam van visuele kunst, verwoord in het staren, een vertraagd, wegdromend zien. Ten slotte komt het *ik*. Het *ik* is het subject van zijn proza en het object van zelfportretten. Voor dichten bestaat geen opleiding – Starik was er al in thuis toen hij op zestienjarige leeftijd de bundel *Mot* uitbracht. Beeldende kunst

daarentegen studeerde hij eerst op de Gerrit Rietveld Academie en vervolgens aan de Rijksacademie, beide in Amsterdam.

Als beeldend kunstenaar heeft Starik zich nooit gericht op een coherente productie die zich leende voor zoiets als een galerie. Voor *starring* is hij niet geschikt, aan zijn werk zie je af hoe hij nadenkt over de wisselvalligheden en implicaties van het kunstenaarschap. Zo ontrafelt hij al scheppend zaken als geldingsdrang, publieksaandacht, interactiviteit, het ondernemerschap, atelier, museum, het solitaire bestaan tegenover het gezamenlijke. Tijdens zijn Rijksakademiejaren droeg hij aan één van de nummers van het magazine dat de Rijksakademie in de tweede helft van de jaren tachtig uitgaf, een spread bij van een foto-installatie. Het bijschrift luidde: *My Life as Cindy Sherman*. De installatie was gebouwd van tafels, stoelen, krukjes en piëdestallen, aan het oog onttrokken door een enorme zilvergrijze lap waarop honderden portretfoto's waren uitgestald van Starik zelf, ingelijst in identieke 'zilveren' lijstjes van de markt. Daarmee projecteerde hij zich op ironische wijze midden in de contemporaine kunst. Het was een speels commentaar op de toe-eigeningskunst die toen net in de Verenigde Staten van zich deed spreken. Maar er steekt meer achter. Het werk gaat over transformatie, het grondbeginsel van de kunst, en valt bovendien te lezen als een zoektocht naar het zelfbeeld, naar het wezen van een kunstenaar die zich liever vermomd als anachronist toont dan als jong en hip.

De keus voor het aannemen van een verzonnen *persona* is misschien te verklaren vanuit het gegeven dat een kunstenaar zichzelf niet verder helpt als hij een verlegen type is. Een kunstenaar moet de ambassadeur zijn van de zichtbaarheid en daarvoor heeft Starik zijn voorkomen bedacht. Dat dit tot misverstanden kan leiden, weet hij ook zelf. "Mijn onzekerheid werd aangezien voor zelfgenoegzaamheid, en mijn onbegrip werd uitgelegd als een moedwillige en gespeelde naïviteit", schrijft Starik in het brievenboek *Mijn leven als museum*, dat in 1993 verschijnt. Het neemt niet weg dat F. Starik zich op het podium als een vis in het water voelt. Hij treedt veelvuldig op als voordragend dichter. Met de oude brandweerbus van collega Koos Dalstra toert een groepje gelijkgezinde jonge dichters eind jaren tachtig een tijdlang langs theatertjes en kleine kunstenaarscentra. Ook is Starik één van de elf dichters die met de bloemlezing *Maximaal* de gevestigde poëziewereld op zijn grondvesten doet schudden. *Maximaal* wordt in mei 1988 gepresenteerd in Club RoXY, de in kunst gedrenkte discotheek die aan het brein van kunstenaar Peter Giele ontsproten is. Dezelfde Giele (1954-1999) organiseert in september 1989 een voordrachtavond in Muziekcentrum Vredenburg in Utrecht ter gelegenheid van het opheffen van de groep Maximalen. Van het bizarre tumult waarin de avond eindigt, alsook van zijn evaluatie omtrent de ongefundeerde aanvallen van de kritiek op de Maximalen, doet Joost Zwagerman verslag in zijn bundel *Collega's van God* (1993).

ANGST OM TE VERDWIJNEN

Als beeldend kunstenaar leidt Starik daarentegen het leven van een solitaire strijder. De kring van mensen die zijn werk onder ogen krijgen, is klein. Hij is zich sterk bewust van het publiek, dat zich hier niet laat betoveren vanaf een podium, maar overtuigd moet worden via de vrijwel onbeïnvloedbare wegen van galerie en museum. Het museum, zo is het altijd geweest, geldt als het hoogst bereikbare doel voor kunstenaars. Zelfs van de kunstenaars die zoals Starik zijn opgegroeid met het eigenzinnige, onafhankelijke denken binnen de kunstenaarsinitiatieven, onderscheidde menig een zich eind jaren tachtig door een individualistische hang naar succes. Een van hen, Rob Scholte, figureerde te midden van de internationale top in de prachtige tentoonstelling *Energieën*, door Wim Beeren (1928-2000) samengesteld voor het Stedelijk Museum in Amsterdam (1990). Terwijl tegen die tijd menig kunstenaarsinitiatief was opgehouden te bestaan – de tegendraadse dynamiek van het begin was uitgewoed – maakte Starik zich een voorstelling van een museum in eigen beheer. Hij zag zijn oeuvre, grotendeels bestaand uit ingelijste foto's van zijn eigen gezicht, als een verzameling van werken die het verdienden om voor de toekomst geordend en geconserveerd te worden. De immer ernstige Starik pakte het plan serieus aan, zoals alles wat met onderkoelde humor uit zijn koker komt. Hij richtte onder notariële legalisering de *Stichting Starik Museum* op en wist, voorafgaand aan een zoektocht in Frankrijk en zelfs in het Groninger dorp Scheemda, van de Amsterdamse Dienst Grondbedrijf tijdelijk een ruimte van vier etages los te krijgen in een overigens afbraakrijp pand (Rozengracht 221).

Gezien Stariks tamelijk afzijdige positie in het tentoonstellingscircuit kon het plan noch uit eigen verkoop, noch uit een subsidie worden gefinancierd. Het was de sociale dienst die te hulp schoot. De kunstenaar gebruikte het bescheiden leefbudget om zijn “ideaaldroom te realiseren”: de professionele verhuizing van zijn werken naar het museum alsook het aanstellen van een portier en suppoost tijdens de uren van openstelling. De sociale dienst ontving van de gelukkige museumdirecteur als dank een *Maandbericht*, waarin werd verhaald over de ontwikkelingen in verband met het museum. Die maandberichten zijn opgenomen in de gebundelde brieven over het Starik Museum (het in 1993 verschenen en al eerder aangehaalde *Mijn leven als museum*) en geven op montere toon een beeld van de existentiële en praktische obsessies van een kunstenaar in de rol van museumdirecteur.

Op zondag 17 mei 1992 stuurt de directie aan de “potentiële Vrienden van het Starik Museum” een uitnodiging voor de eerste opening. De tweehonderd aangeschrevenen worden ieder voor een bepaalde dag en tijd geconvoceerd. Dat gebeurt zo wegens de toestand van het pand en om wachttijden te vermijden. De toegangsprijs van 25 gulden bestempelt de bezoeker tot vriend van het museum. Tevens geeft deze

Links: *Décarnation*, installatie uit 1992, Foto F. Starik.

Midden: Foto van Stariks overleden vader, detail van de installatie *Décarnation*, Foto F. Starik.

Rechts: *Zonder titel*, 2009. Dit beeld komt uit een tentoonstelling in Mediamatic, Amsterdam, waarbij je jezelf voor dood kon laten fotograferen tijdens de *Passed Away Salon*, Foto F. Starik.

‘Vriendschap voor het leven’ recht op het nuttigen van een gratis kroket in de onder het museum gelegen snackbar. Op aanvraag kan men na afloop van het bezoek een gesprek voeren met de directeur, maar die service wordt later geschrapt. Op de vierde verdieping zijn foto’s van Stariks overleden vader en hemzelf bijeengebracht. Hij heeft ze beschilderd en ingelijst en van een gouden titelplaatje voorzien: *Décarnation*. De installatie is slechts door het sleutelgat te bekijken. Na enige tijd krijgt het Starik Museum de toevoeging ‘van kleine werken’. Belangstellenden ontvangen de *Starik Museum Bode*. Anderhalf jaar later wordt het museum weer gesloten.

Het museum is het onovertroffen bewijs van de conceptuele vrijheid en zelfredzaamheid van de kunstenaar. Het effect reikt dan ook veel verder dan de handvol keren dat het museum daadwerkelijk geopend is geweest. “Het museum”, schrijft Starik, “dient opgevat als een Teken. Als een teken dat je moet doen wat je wil en dat je mag zijn wie je bent (...). De functie van het museum ligt echter niet in zijn megalomane ijdelheid doch juist in de erkenning van de angst (...) om te verdwijnen (...).” En elders valt te lezen in *Mijn leven als museum*: “Locatie, kunstwerken, personalia en de persoon van de kunstenaar (...) vormen een onverbreekelijke eenheid, een Gesamtkunstwerk waarbij doen en middelen samenvallen.” “Het Museum”, voegt Starik er nu aan toe, “was ook een ode aan de angst om te verdwijnen, een onderzoek naar anonimiteit en identiteit – een tentoonstelling van iemand die niets bijzonders had gepresteerd.”

The Floating Poetry Room van Siah Armajani met een fragment uit een gedicht van Starik (IJburg, 2005), Foto F. Starik.

DE ZWAIENDE FIETSER

In de loop van de daaropvolgende jaren verlegt Starik zijn tactiek. Hij zoekt naar nieuwe wegen om het publiek – vaak grotendeels een kring van bekenden – aan te spreken en opent de *Starik Fabriek van Kleine Werken*. De kleine werken zijn handgemaakte *multiples*, die hij rondstuurt. Alsof hij in plaats van de economisch onafhankelijke ondernemer die hij zou kunnen zijn, juist de mecenas is en collectioneurs verrast die nog verzuimden een goed kunstwerk aan te schaffen. Een aantal gelukkigen ontvangt een doosje waarin vijf schilderijtjes liggen opgestapeld, elk beschilderd met een woord dat filosofische of praktische associaties oproept. Het Fluxusachtige project thematiseert het genereuze dat ieder goed kunstwerk aankleeft. Het was in 1998 en 1999 dan ook onderdeel van de tentoonstelling *Ongevraagd drukwerk en andere vormen van artistieke generositeit*, die in Hoorn (Sandberg II in de voormalige Mariakapel) en elders plaatsvond. In sommige tekstwerken ironiseert hij de voor de beeldende kunst zo broodnodige zichtbaarheid: “Het is dat ik geen borsten heb, anders liet ik die ook nog zien”, staat op het doek waarmee de kunstenaar in een witte stofjas poseert.

De vraag hoe het leven te bekostigen wanneer je jezelf ontkoppeld hebt van het gebruikelijke financiële verkeer, brengt Starik in de aanloop naar zijn veertigste verjaardag in 1998 op een oorspronkelijke gedachte. Hij wenst een nieuwe fiets en

verzoekt veertig personen in een bekoorlijke brief met 25 gulden (zowat 11 euro) te participeren in het verjaardagscadeau van 1.000 gulden (iets meer dan 450 euro). In ruil ontvangt men een certificaat en een foto. Zodoende voegt hij het min of meer anonieme deel van de kunstwereld dat zijn ontwikkeling volgt bij de categorie vrienden en familie of liever; hij definieert zijn publiek als een kring van direct betrokkenen. Je zou kunnen aanvoeren dat hier de lijn tussen leven en kunst te dun is geworden en in het voordeel van het particuliere nut is omgeslagen. Maar dan verschijnt op zestien straathoeken in het Amsterdamse stadsdeel Westerpark een foto (kleitablet met zeefdruktransfer) van *De zwaaiende fietser*. Er zitten drie mensen op de nieuwe fiets: de kunstenaar op het zadel, zijn vrouw op de bagagedrager en hun kind op de stang. Alle drie met zwaaiende arm. Zo landt de fiets in het publieke domein – de fiets, dominant in het straatbeeld maar té vanzelfsprekend, doch hier onderstreept als aanstekelijk fenomeen.

De zwaaiende fietser is niet het enige werk voor de openbare ruimte van Stariks hand. Latere opdrachten liggen echter meer in het verlengde van zijn poëzie. Zo bevat het hekwerk rond *The Floating Poetry Room* van Siah Armajani een gedicht van Starik (IJburg, 2005). Voor de Kostverlorenvaart in Amsterdam-West, een drukbevaren scheepvaartroute, ontwerpt de kunstenaar een werk dat bedoeld is om in neon te worden uitgevoerd (door toedoen van de lokale overheid is de vormgeving een sof geworden). Na een lange reeks van zelfpresentaties en zelfrepresentaties laat Starik nu een ontroerende notitie na over de onuitgesproken motor achter de scheppingsdrift: ambitie, een begrip dat hij met meesterlijke terughoudendheid ontvouwt in het nostalgische perspectief van de terugblik. Wat opgloeit, is de regel: “*Langs de Kostverlorenvaart / zag ik het schip Ambitie varen*”. Naar verluidt vaart er al generaties lang bijna dagelijks ook echt een schip genaamd Ambitie voorbij.

Op een pleintje in Amsterdam Oud Zuid verwezenlijkt de kunstenaar in 2006 een zestal levensechte plastic honden. Het project haalt meteen de krant: de honden maken zoveel enthousiasme los bij buurtbewoners en zwervers dat ze na één dag reeds alle zes gestolen zijn.

KLEINE HAPERINGEN

In 2002 wijdt de gerenommeerde Flatland Galerie in Utrecht een solotentoonstelling aan Stariks werk. Onder de titel *Simpele ziel* stelt de kunstenaar in foto's kleine voorvalletjes rond een katholieke processie aan de orde en etaleert de in steen gehouden protestantse moraliteit op provinciale gebouwen. Het uit de hand geschilderde *Simpele ziel* wordt tevens het logo van zijn website alsmede de titel van een dichtbundel en een optreden van het Voerendaals Mannenkoor op het Crossing Border Festival in Den Haag. Even veelzijdig is zijn organisatie van de tentoonstelling *De grote vakantie* (2003) bij de Amsterdamse vereniging Arti et Amicitiae, waarin veertig kunstenaars zich uit-

Twee beelden uit Stariks solotentoonstelling *Simpele ziel* (Utrecht, 2002), Foto's F. Starik.

spreken over 'het jaarlijks terugkerende gat in de tijd'. Dit geeft opnieuw aanleiding tot een dichtbundel met cd en een reeks optredens.

Niet dat soort tentoonstellingen, maar de *Eenzame Uitvaart* heeft Starik tot een bekende Nederlander gemaakt. Juist op dat vlak had hij de uiterste discretie betracht en er zijn artistieke geldingsdrang volledig aan ondergeschikt gemaakt. Camera's en interviews werden steeds geweerd. Niettemin spreekt dit voorbeeld van innerlijke beschaving in onze harde, op gewin beluste tijd bijzonder tot ieders verbeelding. Onder de titel *Eenzame Uitvaart* verscheen in 2005 een bundel met een vijftwintigtal gedichten samen met de bijbehorende verslagen van de altijd nieuwsgierig makende toedracht. Het boek was direct uitverkocht en de media-aandacht bleek niet meer in te tomen. De Amsterdamprijs moet vooral in dat licht worden gezien.

Het is van een bizarre ironie: terwijl hij de publieksaandacht voor zijn kunst altijd met uiterste toewijding heeft bestierd, maar nauwelijks voet aan de grond kreeg bij het grote publiek, valt hem onvervalste roem in de schoot voor een activiteit die per definitie onopvallend moest blijven. Of Starik dit project had kunnen realiseren zonder de historische persona die hij zich aanmat, is de vraag. Wel kunnen we ervan uitgaan dat de bijtend oprechte zelfreflectie op zijn positie als kunstenaar de ideale voedingsbodem was om op briljante wijze de kleine haperingen in de samenleving, zoals die af te lezen zijn aan de dode pechvogels en losers, te riposteren.

In mei 2010 is Starik benoemd tot Stadsdichter van Amsterdam. Is die eer louter een kwestie van toenemende rugwind? "Als ik op leven en werk terugkijk", zegt Starik, "zie ik een gestaag opgaande lijn. Ik groeide en groei nog altijd, langzaam maar onver-

Ongedateerd beeld van het project *Eenzame Uitvaart* in Amsterdam. Achter de kist staat F. Starik.

biddelijk. Ik werd steeds een stukje beter, dat voelde ik, dat wist ik en dat ging hand in hand met een even gestaag toenemende erkenning.” Wie hieruit concludeert dat zijn opmars hem ertoe brengt om de undergroundjas voorgoed af te leggen, kan worden gerustgesteld. *Ballonbardement* is in voorbereiding, een project dat met subsidie is begiftigd maar ook met raadselen is omgeven. Het zal worden uitgevoerd op een nog nader aan te kondigen moment. Starik kwam aan in Amsterdam op 30 april 1980, de dag dat Beatrix werd gekroond, tevens de dag van een nauwelijks te beteugelen volksopstand. “Ik zal”, zegt hij omineus, “de stad de dag na de komende troonswisseling verlaten”.

Starik blijft een man van veel gezichten.

www.starik.nl
